

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію ЛУКАЩУКА МИХАЙЛА ВОЛОДИМИРОВИЧА
на тему: «ФУНКЦІОНУВАННЯ ДІЄСЛІВ МОВЛЕННЯ У
СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ
(на матеріалі Британського національного корпусу)»

Сьогоднішній стан англійської лексики є результатом довгого історичного розвитку, процеси якого знівельовані в мові ментально-когнітивним потенціалом її носіїв. Доречність звернення дисертанта до дієслів мовлення цілком зрозуміло, адже саме ці дієслова мають, за Д. Ремптоном (2014), «величезний перформативно-номінативний потенціал». Комунікативні дієслова (КД) передають не тільки знання про конкретну подію, а й прогнозують структуру речення у прямому мовленні, типи і характер учасників комунікативної події, а також можливі засоби її синтаксичної репрезентації.

З іншого боку, антропозорієнтована спрямованість мовленнєвих студій вимагає вивчення організації вербальної комунікації як соціальної взаємодії, що передбачає наявність у соціумі певних уявлень про процес говоріння і вербальні одиниці на його позначення. Дієслова, що номінують різні типи мовлення, займають почесне місце в лексичній системі сучасної англійської мови. Їхня когнітивна функція і прагматична спрямованість не тільки зумовлюють розмаїття лексичних форм, але й віддзеркалюють базові параметри мовленнєво-мисленнєвого акту.

Великою перевагою рецензованої роботи є поєднання корпусних ресурсів, сучасних великих словників та тезаурусів сучасної англійської мови з текстовим аналізом комунікативних дієслів. Отже, **актуальність** дисертаційної роботи Лукащука Михайла Володимировича безперечна. Це своєчасний відгук на нагальні потреби загального і спеціального

мовознавства розкрити сутність існуючих лексико-семантичних варіантів слова, вирішити проблеми їхнього розмежування і систематизації.

Метою рецензованого дослідження є вивчення структурно-семантичних особливостей лексико-семантичного поля (ЛСП) комунікативних дієслів.

Об'єкт дисертаційного дослідження – комунікативні дієслова сучасної англійської мови.

Предметом дослідження є парадигматичні та текстові відношення, які визначають лексико-семантичні характеристики комунікативних дієслів англійської мови.

У своїй роботі дисертант робить серйозну і вдалу спробу викрити семіотичний код мовленнєвої поведінки носіїв англійської мови у сфері мовотворення як специфічного типу предметної діяльності людини. Концепція, з якої виходить п. Михайло, є науково обґрунтованою та логічною. Вивчаючи мову у зв'язку з людиною, її мисленням та свідомістю, автор спирається на положення про польову структуру та системний характер лексики, корпусний підхід до вивчення лексичних одиниць, а також діатез-альтернації дієслівних груп (с. 19).

Матеріалом дослідження слугував Британський національний корпус (БНК) сучасної англійської мови, тлумачні словники та тезауруси. Достатньо великий обсяг **фактичного матеріалу** дає можливість дисертанту здійснити ретельний аналіз предмету наукового інтересу і зробити вірогідні висновки. У дисертаційній праці використана **комплексна методика**, яка спирається на взаємодоповнювальні типи лінгвістичного аналізу: компонентний (аналіз словникових дефініцій) та контекстуальний аналіз, описовий метод, дистрибутивний, аналіз когезивних зв'язків та корпусний аналіз.

Наукову новизну роботи вбачаємо, перш за все, у залученні матеріалів БНК англійської мови задля розроблення лексико-семантичного поля комунікативних дієслів англійської мови. Вперше здійснено

тривимірний системний аналіз комунікативних дієслів: парадигматичний, синтагматичний та текстовий.

Теоретичне значення дослідження полягає у вагомому внеску до семасіології, що полягає у використанні корпусів текстів для досліджень семантичних, парадигматичних та текстових характеристик комунікативних дієслів у сучасній англійській мові і структури їх лексико-семантичного поля (ЛСП).

Представлена дисертація має чітку **структуру** та складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел (289 позицій, з яких 128 іноземними мовами), джерел довідкової літератури (18 позицій) та додатків. Перед вступом наведено дві анотації англійською та українською мовами. Загальний обсяг дисертаційного дослідження становить 258 сторінок, основного тексту – 198 сторінок.

Перший розділ «Теоретичне підґрунтя дослідження дієслова» присвячено теоретичному узагальненню та критичному огляду основних підходів до вивчення поставленої проблеми. Вельми доречним вважаю звернення до частинномовного статусу дієслова в англійській мові, а також аналіз відомих в лінгвістиці дефініцій цього поняття (с. 24). Автор наголошує, що «Дієслова є невід’ємною частиною процесу комунікації, який відображає діяльнісний підхід у функціонуванні мовних явищ в антропоцентричній парадигмі» (с. 32). Спираючись на модель комунікації Річардса, дисертант вдало поєднує її з концепцією Остіна про інтенціональність комунікативних актів, зосереджуючись на пріоритетній ролі комунікативних дієслів у кодуванні висловлювання. Окремо відзначимо запропоновану автором узагальнену класифікацію комунікативних дієслів з опертям на семантичний критерій, тому що такий підхід міг би «...охопити такі найбільш загальні семантичні категорії: дія, процес мовлення; розумова діяльність; емоційний стан мовлення; спосіб мовлення; ознака, характеристика мовлення» (с. 43).

Другий розділ «Методологія, методика та методи дослідження англійських комунікативних дієслів» присвячено опису методології здійсненого наукового дослідження. Переконливо мотивовано застосування залучених у роботі основних методів лінгвістичного аналізу. У цьому ж розділі автор розкриває потенційні можливості використання Британського національного корпусу як збалансованого корпусу текстів з різних галузей знань (с. 53). Ключовим твердженням цього розділу вважаю наступний: «...національний корпус – це водночас і база, і інструмент лінгвістичного дослідження, а також обов'язковий формат репрезентації мовного знання і мови» (с. 71). Дисертант проводить інвентаризацію лексико-семантичного поля дієслів мовлення, ядром з котрих вважає лексему “say”. У роботі окреслено компонентний та описовий методи, а також метод польового дослідження, які застосовуються протягом роботи. Вартим уваги також вважаю звернення дисертанта до корпусного аналізу (с. 70), який являє собою емпіричний живий мовний матеріал, що сприяє об'єктивності і вірогідності зроблених у роботі висновків.

Згідно з обраною комплексною методикою дослідження, функційно-семантичний аналіз англійських КД проводився поетапно. Зазначимо, що висновки кожного етапу слугували платформою для подальшої наукової розвідки на наступному етапі.

У третьому розділі «Лексико-семантичні особливості англійських комунікативних дієслів» розглянуто лексичну парадигматику комунікативних дієслів, синонімічні ряди та антонімічні пари; розкрито організацію лексико-семантичного поля КД; проаналізовано моделі, в яких вживаються КД у Британському національному корпусі. Шляхом виокремлення спільних сем у роботі досліджено 43 синонімічних ряди КД.

Зроблено висновок, що розглянуті синонімічні ряди є неоднорідними за кількістю компонентів, які їх утворюють, а критерієм віднесеності до синонімічних рядів є результати дефініційного та компонентного чи семного аналізу (с. 108). Виходячи з філософської теорії пізнання про те, що бінарна

опозиція – універсальний засіб раціонального опису оточуючого світу, дисертант цілком слушно залучає до дослідження антонімічні пари комунікативних дієслів.

Зроблений в роботі ґрунтовний аналіз лексичного значення КД є певним внеском в наукове розуміння їхньої семантичної сутності. Результати сприяють поглибленню знань про лексичну систему мови, з одного боку, та окреслюють перспективи подальшого словотворення, з іншого.

Ґрунтуючись на концепції Н. Хомського про нерозривний зв'язок синтаксису з морфологією (с. 132), дисертант цілком логічно звертається до синтаксичного аспекту дослідження і розроблює реєстр 25 базових синтаксичних моделей, ядровим компонентом в яких постають КД (с. 134). Результати проведеного синтаксичного аналізу не тільки збагачують дане дослідження, але й можуть бути використані для вивчення інших лексико-семантичних полів.

Розділ 4 «Прагмалінгвістичні особливості англійських комунікативних дієслів у тексті «присвячено вивченню функціонування КД в утилітарних типах тексту – художніх текстах та текстах засобів масової інформації» (с. 158) з метою встановлення місця, яке займають КД в системі елементів когезії тексту в різних функціональних стилях сучасної англійської мови (с. 163).

Проведений в цьому розділі аналіз можна вважати досить вдалою спробою подання нового підходу до дослідження функційної ролі лексичних одиниць. Автор робить цікаві спостереження за тим, як лексичні когезивні елементи поєднуються між собою та організовують текст у різних функціональних стилях.

Завдяки застосованому в роботі холістичному підходу, а також достатньому обсягу фактичного матеріалу і його лінгвістично грамотній інтерпретації, автору вдається зробити серйозні, оригінальні та науково нові загальні висновки щодо природи комунікативних дієслів в англійській мові.

До безумовних здобутків М.В. Лукашука належить встановлення типових характеристик і диференційних ознак КД в системі англійської мови, а також здійснення цілісного аналізу ЛСП КД в англійській мові. Ці наукові спостереження є певним внеском в лексикологію, синтаксис і текстологію не тільки англійської мови, але й мовознавства взагалі. За допомогою вивчення характеристик мовленнєвого акту у роботі запропонована нова оригінальна класифікація дієслів мовлення, яка, поряд з семантичними, віддзеркалює прагматичні характеристики дієслів, що досліджуються.

Великий обсяг матеріалу дослідження, а також ретельність його обробки дозволяють говорити про здійснену дисертантом велику працю у прогресивному напрямі мовознавства, що дає підґрунтя для подальших наукових розвідок зазначеної проблеми на новому теоретичному рівні. Отже, правомірно говорити про перспективність дослідження М.В. Лукашука.

Відповідні частини дисертації і додатки можуть слугувати майже готовим довідником з лексикології та теоретичної граматики англійської мови, а також зі спецкурсів з лексикографії, когнітивної семантики дієслова, корпусної лінгвістики, що дозволяє зазначити практичну цінність рецензованої роботи.

Однак, як у кожній роботі такої масштабності й об'єму, дана робота також не позбавлена певних дискусійних моментів і зауважень.

1. Як на думку рецензента, дещо дивно виглядає положення, яке автор вносить на захист на с. 21: «Дослідження лексико-семантичної структури КД англійської мови є спробою покращити вже наявні класифікації дієслів мовлення та провести аналіз ЛСП КД в англійській мові на рівні слова, висловлення, тексту». Наведене твердження співвідноситься скоріше з метою дослідження, а не з його результатом.

2. Цілком слушно звертаючись до різних підходів до дефініції дієслова як частини мови, дисертант не робить спроби критично проаналізувати

розглянути точки зору або запропонувати власну дефініцію, проте закінчує свій огляд наступним чином: «Принагідно зазначимо, що немає уніфікованого підходу до пріоритетного чи домінантного критерію у виокремленні відповідної частини мови серед мовознавців» (с. 31).

3. Як вказує сам автор роботи, його науковий інтерес зосереджується на *«утилітарних типах тексту, художніх та текстах засобів масової інформації»*. Далі вказується, що *«З іншого боку, разові висловлювання, які репрезентують усне мовлення, також є об'єктом нашого дослідження»* (с. 155). На думку опонента, наведені твердження є дуже широкими. У якості ЗМІ в дисертації аналізуються, головним чином, газетні статті, що представлені в Британському корпусі. Поза увагою залишаються новітні ЗМІ (**соціальні мережі, інтернет-блоги, телевізійні програми** тощо). Стосовно наукового тексту зазначимо, що він не представляє собою однорідного інформаційного простору, лексично і структурно варіюючись залежно від галузі науки. За визначенням В. Ларсоу (2014), стаття з термодинаміки може здаватися історіку написаною іноземною мовою.

Щодо розмовного мовлення, відомо, що воно розпадається на усне та писемне, офіційне та неофіційне, підготовлене та непідготовлене. Кожний з цих типів має свої особливості і має досліджуватись окремо.

4. У роботі мають місце деякі «технічні» недоречності. Так, попри того, що лексеми *speak, say* (говорити) безумовно відносяться до комунікативних дієслів, їхній антонім *clam up* (мовчати) (с. 22) до комунікативних може бути віднесеним тільки умовно. Те ж саме стосується й лексеми *insult* (образити) (там же). Можна образити не тільки словом, але й поглядом, дією.

Крім того, на думку опонента, доволі об'ємні тексти (с. 165, 166, 167, 168, 172, 173, 174 та ін.), аналізовані задля встановлення когезивної ролі КД, варто було б винести в додатки.

Зроблені вище зауваження не впливають на загальне позитивне враження від роботи і не торкаються ані висновків, ані концептуальних положень роботи, що за своєю проблематикою, змістом і композиційною

структурою відповідає традиційним стандартам написання кандидатських дисертацій.

Публікації автора є цілком достатніми і, разом з авторефератом, адекватно відбивають положення і висновки, яких дійшов у своїй дисертації М.В. Лукашук. Рецензована робота – науково обґрунтоване, детально спланована лінгвістична розвідка актуальної проблематики. Виходячи з вищевикладеного, вважаю, що дисертаційне дослідження на тему: «ФУНКЦІОНУВАННЯ ДІЄСЛІВ МОВЛЕННЯ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ (на матеріалі Британського національного корпусу)» відповідає усім чинним вимогам Департаменту атестації кадрів Міністерства освіти і науки України, зокрема, «Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 року № 567, а його автор М.В. ЛУКАШУК заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови.

Доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри граматики англійської мови
Одеського національного університету
імені І.І. Мечникова

МОРОЗОВА І.Б.

